

Božićni koledari i ophodari u Đurđevcu

VLADIMIR MIHOLEK

U radu se govori o koledarima i ophodarima u Đurđevcu, koji su za božićnih blagdana obilazili kuće i čestitali Isusovo rođenje. Ponajviše, riječ je o betlemarima i zvezdarima koji su nosili štalicu, odnosno zvijezdu. Prikazan je način izrade štalice i zvijezde s osvrtom na materijale korištene za njihovu izradu. Kao čestitari spominju se poležaj, koji je na poziv dolazio određenoj kući, svećenik koji je blagoslivljao kuće te odrasli. Među čestitare spada i kućedomaćin. On je čestitao ukućanima u vlastitome domu pri unošenju slame na Badnju večer. U posljednjem se poglavlju navode prigodni narodni napjevi koje su pjevali spomenuti čestitari. Navedeni napjevi, odnosno pjesme, prikupljeni su iz raznih izvora; iz časopisa i etnografskih zapisa te od kazivača. Neki od njih datiraju čak iz 18. stoljeća.

Ključne riječi: božićni blagdani, koledari, ophodari, betlemari, zvezdari, štalica, koledarski napjevi, Đurđevac, Podravina

1. Uvod

Obredi i običaji sastavni su dio čovjekova življenja od pradavnog doba do danas, od rođenja pa do smrti. Oni obuhvaćaju različite oblike narodnoga stvaralaštva, od glazbe i plesa do teatarskih elemenata i usmenih književnih oblika. Posebnu skupinu čine magijski obredi za koje se vjerovalo da će magičnost izgovorenih riječi i pjesama ispuniti određene želje puka kojem su bili namijenjeni. Cilj magijskih obreda je odvratanje demonskih sila od ljudi, stoke, domova i štala; povećanje rodnosti polja, vinograda i vrtova te doprinos zdravlju, ljepoti i liječenju bolesti. Takve obrede u hrvatskoj tradicijskoj kulturi nalazimo u adventskim, korizmenim, uskršnjim, jurjevskim, ivanjskim i drugim obredima.

Porijeklo mnogih hrvatskih obreda nalazimo u drevnim pretkršćanskim mnogobožaćkim vremenima, a u njima se opažaju utjecaji praindoeuropskih, slavenskih, romanskih i drugih obreda. Veći se dio njih danas više ne izvodi, a oni koji se još uvijek obnašaju izvode se u skraćenim oblicima i u obiteljima koje se još uvijek drže tradicionalnih običaja, no njih je iz

dana u dan sve manje. U ovome je radu riječ u božićnim obredima.¹

Nijedan događaj u kršćanskoj povijesti nije se toliko utkao u narodu kao Božić. Božić (deminutiv od Bog) danas je, uz Uskrs jedan od najvećih i najradosnijih kršćanskih blagdana kojim slavimo rođenje Isusa Krista, Boga i čovjeka rođenog od Blažene Djevice Marije u Betlehemu. Osim liturgijskoga slavlja u crkvi, Božić se obilježava i raznim narodnim običajima: kićenjem božićnoga drvca, prostiranjem slame u kući, pjevanjem, darivanjem, spravljanjem blagdanskih jela i – koledanjem, odnosno čestitanjem. Za Božić su karakteristični koledari ophodari koji su obilazili selo i pjevali, zalazili u svaku dobronamjernu kuću i čestitali domaćinu Isusovo rođenje zaželjevši mu mir, dobro i blagostanje u kući, na polju i kod blaga u idućoj godini. Takvi običaji spadaju u skupinu koledarskih, odnosno če-

1 DRAGIĆ, Marko: *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u Hrvatskoj tradicijskoj kulturi*. // *Croatia et Slavica Iadertina: časopis Odjela za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, III, Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 2007., 369., 370., 390.*; VIŠIĆ, Marko: *Književnost drevnog Bliskog istoka*. Zagreb: Naprijed, 1993., 9.

stinarskih običaja koji su prisutni u gotovo svim hrvatskim krajevima. Najčešći su koledari bila djeca, ali i odrasli, više muškarci nego žene.²

2. Koledar kućedomaćin

Prvi je i redoviti koledar u svakoj kući bio sam kućedomaćin, odnosno gazda, koji je čestitao kod unosa slame u kuću ili, kako se reklo, *dđk ę nđsil Božiča fižo*. Bio je to poseban obred kojim je kućedomaćin čestitao Božić, rođenje mladoga kralja, maloga *Jězúšěka*, zaželio *srěčno nđvo lěto*, kao i sreću i blagostanje u štali, na polju, u vinogradu... Taj se obred odvijao na Badnjak uvečer, oko *pozdravlěna* (oko 18 sati). Svjetlo u kući nije se smjelo paliti sve do završetka obreda unošenja slame, a cijela je družina nestrpljivo iščekivala početak obreda. Nakon što je namirio blago, kućedomaćin je pripremio slamu i sijeno *fstđlnak* (plahta od domaćeg grubog platna za nošenje slame, sijena, trave...), a razno sjemenje iz polja i vrta (pšenica, ječam, zob, raž, kukuruz, grah, bundevine sjemenke, luk, češnjak, orah, jaje...), a prema mogućnosti i nekoliko kovanica, u tanjur, zdjelu ili kakvu sličnu posudu. Sa svijećom upaljenom žarom iz peći, stolnjakom i sjemenjem, ušao je u glavnu sobu govoreći: *Fđlěn Jězúš i Marřja!* Ostali bi odgovorili: *Nđ sě vėkě fđlěn!* Zatim bi obred nastavio slijedećim riječima te istodobno rukom „sijao“ sjemenje po sobi:

*Na tom mladom letu
zdravi i veseli
čestiti i bogati!
Dej vam Bog
piščokov, goščičov
puričov, račokov
praščokov, teličev
ždrebičov, zajčokov
mačokov... i novac,
a najviše mira
i Božega blagoslova!*

2 DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Božićni običaji u kajkavskim krajevima*. // *Životni vrtuljak Miroslava Dolenca Dravskog* (ur. Željko Obad), Virje: Opcinsko poglavarstvo Virje i Osnovna škola prof. Franje Viktora Šignjara, 1996., 89., 95.; VICEBAN, Katica: *KREMENIĆ, Damir: Božićni običaji u Odranskom Obrežu*. // *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, XXXII, 6, 1999., 100., 104.; MOSLAVAC, Slavica: *Božić u Moslavini*. // *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, XXVI, 5/6, Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1993., 36–37., 42., 45–46.

Nakon toga svi su ukućani zajedno izmolili Očenaš i prekrizili se. Potom je plamenom svijeće zapalio svjetlo u kući i tek tada se unesena svijeća smjela ugasiti. Pritom se gledalo prema kome odlazi dim svijeće jer se vjerovalo da će taj prvi umrijeti. Takoreći, nije se ni disalo, samo da se dahom ne otpuhne dim. Svjetlo u sobi moralo je gorjeti sve do božićnoga jutarnjeg svjetla. Zatim je slijedilo spremanje stola na kome se od slame napravio križ i rasteplo malo slame i sijena, a stol se pokrio svećanim tkanim vezenim stolnjakom. Na stol se određenim redom posložilo raspelo, svijećnjak sa svijećom, *kđnglđf*, ispod njega povjesmo,³ zatim jabuka *božićnića* (najljepša jabuka, obično crvena), posuda s raznim sjemenjem i pšenica posijana u manjoj posudi. Zatim se uz stol postavilo božićno drvce, odnosno *bětlēm*.⁴ Drvce se nakitilo raznim tradicionalnim nakitom od krep-papira (*rūžičě, mašlěnci, lancěki*) i slame, zatim jabukama, posrebrenim orasima i borovim češerima (*pěričě*), „lancima“ od *trěntě* (na konac nanizane „kokice“ od ispečenog kukuruza kokičara) telicitarskim bombonima.⁵ Podravci đurđevečke Podravine kitili su češće bor nego smreku jer su *Đurđevečki peski* obilovali borom kojim su pošumljeni početkom prošloga stoljeća.⁶ Doduše, manje šumske sastojine bora nalazile su se nedaleko Đurđevca još sredinom 19. stoljeća, što je vidljivo na jednoj karti⁷ iz toga vremena. Na taj su način pripremljeni stol i božićno drvce simbolizirali život, plodnost, zdravlje i svega obilja u kući i na polju. Slama, simbol Isusova porođenja, prostrla se na pod pa bi se djeca na njoj valjala i igrala. Družina bi potom sjela za stol i večerala *măkvěčě* (natrgani komadići bijeloga kruha /*čřpov* / pomiješani s makom i me-

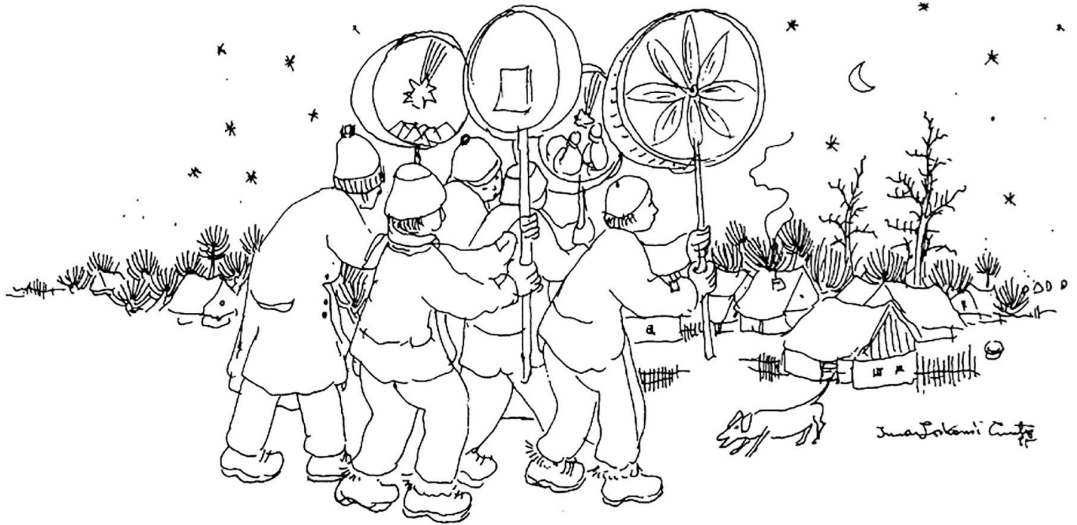
3 Očišćeno konopljno vlakno, odvojeno od kudjelje i priredeno za pređenje.

4 Drvce je bilo borovo. Bor su Đurđevčani nazivali *jelom*, a borovu šumu *jelikom*.

5 DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Kajkavski „božićni svetki“*. // *Božićnica* (ur. Željko Obad), Zagreb: Otvoreno učilište, Zagreb, 1993., 55.

6 ŠAVOR, Ivan: *Đurđevački pijesci*. // *Sto godina šumarstva Bilogorsko-podravске regije*, (ur. Vinko Lacković), Bjelovar: Združeno šumsko poduzeće Bjelovar, 1974., 238–241.

7 Katastarska karta Bjelovarsko-križevačke županije (1868. godine). Dostupno na: <http://mapire.eu/en/map/cadastral/?bbox=1902407.755789877%2C5788731.414750102%2C1904039.2086123386%2C5789393.072776196> (18. 1. 2016.)

Sl. 1. Krsto Hegedušić, „Jena je čurka premalen dar, kad bi nam dali bar jedan par“ (RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja: Knjiga o Božiću. Etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 1992., 137).

dom razrijeđenim s vodom), *kašnâkê* (savijača od heljdine ili ječmene kaše s bundevinim uljem) i suho voće.⁸

3. Koledari betlemari i zvezdari

U Đurđevcu su djecu koledare nazivali **bêtlêmâri** (od Betlehem; *bêtlêm* – božićno drveće). Obilježavale su ih jaslice, zvijezda i pjesma. Jaslice, odnosno *štalica*, simbol su obiteljskoga života, majčinske dobrote i očinske skrbi. Prve su prave jaslice bile one betlehemske u kojima se rodio Isus. U 10. i 11. stoljeću javljaju se „žive jaslice“ – božićni scenski igrokazi u Njemačkoj, Francuskoj i Španjolskoj, koje su se počele širiti od 13. stoljeća, kada je sv. Franjo Asiški napravio figurice i jaslice te ih prikazao narodu 1223. godine u gradini Greccio u Italiji. Iskreno je želio da narod zdušno osjeti Isusovo rođenje. To mu je uvelike uspelo jer su se nakon toga jaslice počele graditi u crkvama, ali i u mnogim kućama širom Europe. Gotovo da nije bilo srednjovjekovnog slikara koji bar jednu sliku nije posvetio tome najvećem događaju. Tako su franjevci unijeli jaslice u kršćansku kulturu. Jaslice su pristigle u hrvatske krajeve iz Austrije i Njemačke nakon 1260. godine, zajedno s drugim elementima božić-

nih običaja. Ljudi su sami počeli izrađivati figurice od različita materijala te ih zajedno s jaslicama smještati podno nakićenoga božićnog drvca. Središnji je dio jaslica predstavljao Isus položen na slamu, a iznad njega svjetleća zvijezda. Pored njega bdjeli su majka Marija i Josip u ogrtaču sa štapom u ruci. Neizostavne jasličke figure bile su životinje; magarac, govedo i ovčice, zatim pastiri koji su se došli pokloniti, kao naposljetku, i tri kralja.⁹

Bêtlêmâri su bili muška djeca, ne mlađa od 9 niti starija od 14 godina, a zbog darova znali su se provući i oni stariji sitnije građe. Nekoliko njih obilazilo je kuće, obično po trojica, predstavljajući tri kralja – Gašpara, Melkiora i Baltazara. Jedan je nosio štalicu, drugi ubirao darove, a treći je bio u pratnji. Nakon što su se *poklonili* (pozdravili) kućedomaćinu sa *Fâlên Isús!*, počeli su pjevati prigodnu pjesmu. Na taj su način čestitali Božić ukućanima. Poslije bi se kratko zadržali i razgovarali te pošli dalje jer je trebalo obići čim više kuća. Dakako da su ljepša štalica i ugodnije pjevanje donosili više darova. Taj su opohod obavljali uvečer na Badnjak (24. prosinca) i na *Štêfâjnê* (blagdan sv. Stjepana, 26. prosinca), ali i na *Stâro i Mlâdo Lêto*, najkasnije do 23 sata. *Bêtlêmâri* su nerijetko imali i svoje čuvare, starijeg brata ili prijatelja, koji su ih pratili do ulaznih vrata i štitili od nasrtljivih pasa, ali i od nenada-

8 DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Nav. dj.*, 1996., 89–91.; DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Mali virovski etnografski pojmovnik. Badnjak. // Virje na razmeđu stoljeća, Virje: Zavičajni muzej Virje, zbornik V, 1993., 9–11.*

9 MOSLAVAC, Slavica: *Nav. dj.*, 39.

nih dječaka lopova koji su ih mogli presresti i oteti im darove. Ponajviše su bili darivani voćem (jabuke, orasi, suhe šljive, u novije vrijeme i naranče) kockama šećera, kolačima, jajima, a ponekad i novcem, osobito od imućnijih kućedomaćina. Čuvari su sljedovali otprilike trećinu ubranih darova, osim ako je bilo drukčije dogovoreno. Svaka je pojedina grupa zalazila u točno određene kuće i ulice. Bile su to kuće susjeda, rodbine, poznanika ili onih imućnijih (liječnik, učitelj, odvjetnik, općinski, kotarski i sudski službenici ...), pogotovo ako su djeca u njima poznavala pse, ali i darežljivije kućedomaćine. U udaljenije dijelove naselja nisu zalazili jer su to bila područja drugih ophodara.¹⁰

Betlemara sjeća se i Pero Lukanec, zapisi vač narodnih običaja Virja, koji je živio u Virovskim Konacima. On je 1934. godine zapisao: „Z maloči se sečam kaka me je mamica na Božič ili Štefanje, dok sem preveč stekal po slami, plašila: Ače boš zločest ne bo k nam betlemarov! Bil ja zločest ili dober, itak so došli. Bili so to dva vekši dečeci, Đurđevčani Severovec. Oni so na remenu nosili na premence škatuljico, vu koji so bile složene jaslice, i od hiže do hiže, s tem betlehemom išli popevat. ...Potlam nesem nigdar čul, da bi se te dneve išlo z betlehemom, to je valda đurđevečka šega.“¹¹

Štalicu su izrađivali koji dan ranije, sami ili uz pomoć starijih ili su je pak naslijedili od starije braće. Prvotna se štalica izrađivala u starome rešetku ukrasenom ružicama i „caklinima“ od krep-papira. Na žičanom je dijelu rešeta bila zalijepljena na papiru nacrtana Sve-ta obitelj, ispred nje na dnu *rêšêtîšča* drvenog oboda stajala je pričvršćena svijeća, a na vrhu rešeta *zvêzda repãča* (repatica) od kartona. Nešto bolja štalica bila je smještena u kakvoj drvenoj ili kartonskoj kutiji. Potrebne je figurice izrađivao svatko prema svojoj ideji i sposobnostima, i to od različita materijala (drvo, karton, gips...). Unutrašnjost mogla se ukrasiti krep-papirom u raznim bojama, mahovinom, slalomom i slično. Na vrh postavila se zvijezda obučena *v zlàtni papêr* (staniol od čokolade i sl.). Početkom 20. stoljeća, kada je došlo do pojave raznih prigodnih čestitaka i slika u boji, štalice su sačinjavale izrezane sličice malog Isusa, Marije, Josipa, pastira i ostalih. Gotovu je

štalicu nosio ophodar na vratu na kakvoj vrp-ci ili kožnatom remenu. Bilo je slučajeva da su domišljati pojedinci štalicu smjestili u kutiju u obliku škrinje, a u jednom bi uglu napravili malu kasicu od daščica za novčane darove. Kasicica se mogla otvoriti tek kad bi se cijela štalica izvadila van. Takvu su škrinju nosila dvojica, svaki na svojoj strani, bez bojazni da će im stariji dječaci ukrasti novac.

Zvezdàri bili su koledari koji su sa zvijezdom obilazili kuće dan uoči i na same *Tri Krãli* (blagdan Bogojavljanja, 6. siječnja). Te su skupine dobile ime prema njemačkom nazivu *sternsingeri*.¹² Zvijezda je također bila smještena u starome rešetku ili situ, ali bez dna, a poslužiti je mogla i kakva kutija načinjena od tvrda papira ili daščica. Na prednju je stranu oboda bio navučen bijeli papir s nacrtanom šestokrakom zvijezdom te premazan mašću, maslom ili *s koščicinê m ôjlê m* (bundevinim uljem). U rešetku bi se s unutrašnje strane učvrstila svijeća ili uljanica i tako je zvijezda noću bila vidljiva s vanjske strane jer ju je obasjavao plamičak. Ophodari su dolazak u kuću najavili zvonjavom zvončića, a potom su otpjevali prigodnu pjesmu. Na kraju su se, prema sjećanju Lukanca, obratili domaćinu: „*Cin, cin, dejte čurko sim; jena čurka je premalen dar, da bi nam dali barem jeden par!*“¹³

Zvezdàrê se moglo susresti još tijekom prve polovice 20. stoljeća, dok *bêtlêmãri* kuće ne obilaze već dvadesetak godina.¹⁴

4. Koledar poležaj

Posebni su koledari bili stariji muškarci zvani *polêžãji*. *Polêžaj* bio je unaprijed naručen, dogovoren i pozvan muškarac, obično susjed, prijatelj, kum ili član uže rodbine. Morao je zadovoljavati određene uvjete; biti pošten, marljiv, skrbni i prijateljski naklonjen kući. Točnije,

12 MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojkica: *Šaljiva božićna pastbarokna pastorala kao odraz božićnih igara*. // Dani hvarskog kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 23, 1. travnja 1997., Split: HAZU i Književni krug Split, 557.

13 LUKANEC, Pero: *Nav. dj.*, 75.; ŽIDOVEC, Franjo: *Crkvene pučke popijevke iz Đurđevca*. // Sveta Cecilija, smotra za crkvenu glazbu-glasilo Cecilijina društva, XXVIII, sv. 6, novembar/decembar 1934., 159.; PERŠIĆ KOVAČ, Vesna: *Zapisi iz podravske svakodnevice*. Koprivnica: Gradska knjižnica Đurđevac i Baltazar d.o.o., 2013., 44–45.

14 DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Nav. dj.*, 9–11.

10 DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Nav. dj.*, 9–11.

11 LUKANEC, Pero: *Zvezdari. Božićni običaji u Virju*. // Evolucija, III, 1–2, siječanj – veljača 1934., 73.

„Jena je čurka premalen dar,
kad bi nam dali bar jeden par“

Sl. 2. Ivan Lacković Croata, Zvezdarke (MIHALDINEC, Martin:
Sveci i klapci, Koprivnica: Glas Podravine, 1995., 7).

trebale su ga krasiti sve pozitivne ljudske vrline jer je takvoga čestitara priželjkivala svaka kuća. No znalo se dogoditi da koje godine baš i nije bilo sreće i obilja u kući, a ako se to dogodilo nekoliko godina zaredom, kućedomaćin je bio primoran mijenjati *polježaja*. Žena ni u kojem slučaju nije smjela bit *polježaj*, niti na Božić doći u tuđu kuću jer bi na taj način donijela samo nesreću i razdor. Sam čin čestitanja odvijao se poslije polnočke, ili na Božić ujutro prije jutarnje mise. Nakon polnočke *mešari* (koji su prisustvovali misi) nisu se zadržavali pred crkvom, već su zajedno *s polježajom* odmah hitali kući. Oduvijek je bio običaj da *polježaj* na Božić bude prva strana osoba koja kroči u kuću. Ako bi kojim slučajem koji nepozvan čovjek stupio preko kućnog praga, vjerovalo se da on donosi nesreću, napast i svađu u kuću. Zbog toga se nastojalo da se to ne dogodi. Zato se cijelog božićnog dana ljudi nisu međusobno posjećivali, osim *polježaja*. Prema staroj uzrečici vjerovalo se da će onome koji stupi u tuđu kuću kućedomaćin *smočiti glâvo f ščâvna* (posudu s napojem), a takvi koji hodaju na Božić će se klatariti cijele godine. Kad je *polježaj* ušao u kuću pozdra-

vio je: *Fâlên Jêzûš i Marîja!* Nakon što bi mu domaćini uzvratili *Nâ sê vêkê!* ili *Bôdi fâjlên!*, izrekao bi božićnu čestitku, istu kao i kućedomaćin pri unosu slame u kuću na Badnju večer. Međutim, pojedini su *polježaji* znali u osnovnu čestitku ubaciti još pokoji stih, naročito kod nabrajana želja. Potom bi domaćini *polježaja* posjeli k stolu i ponudili ga rakijom *slivôfkôm* (rakija od šljiva bistrica) ili *rûškovôm žganicôm* (rakija od kruške tepke), a u novije vrijeme domaćim likerom (rakija *tropîca* s ekstraktom kruške ili mentola). Od jela je bila priređena *ladnêtina* (hladnetina), neizostavno božićno i svatovsko jelo, zatim kolači (*makovnâča, orevnâča ...*) ili pak koje drugo domaće jelo, već prema mogućnostima pojedine kuće. Zatim bi i ostali sjeli k stolu, jeli i pili. *Polježaj* je za stolom morao mirno sjediti, bez vrpoljenja i mahanja nogama jer će tako, kako se vjerovalo, i kvočke mirno sjediti u gnijezdu i izleći piliće. Nije se predugo zadržavao, već bi pošao kući na spavanje jer je trebalo rano ustati i nahraniti *blago* ili poči na jutarnju božićnu misu. Prema narodnoj tradiciji, Božić je bio dan spokoja, mirovanja i obiteljskoga druženja, u tuđe kuće nije se zalazilo. Rodbinu, prijatelje i kumove smjelo se posjetiti i čestitati im tek na *Štêfâjnê*, pogotovo ako je u kući bio koji *Štêf*.¹⁵

5. Svećenik koledar – blagoslov kuća

Posljednji je koledar ophodar bio svećenik koji je išao *s križicom* od kuće do kuće, blagoslivljao domove i čestitao Božić. Taj se ophod obavljao od *Štêfâjna* do blagdana Bogojavljanja. Svećenik je u crkvi unaprijed obznanio redosljed obilaska, pa su ljudi bili spremni. Prije je bilo uobičajeno da svećenik zalazi u svaku kuću, a danas se on dočekuje na ulici ili mu se ostave otvorena dvorišna vrata kao znak dobrodošlice. U njegovoj su pratnji obično išli zvonar i jedan ministrant, koji je nosio *svêtîlnîco* (posudu s posvećenom vodom). Zvonar je na ulasku u dvorište zazvonio, a potom bi svi uglas zapjevali *Na tom mladom letu* i ušli u kuću gdje su ih dočekali ukućani. Uslijedila je svećenikova blagoslovna molitva zazivom „*Mir u kući ovoj i svima koji prebivaju u njoj!*“, zatim blagoslov posvećenom vodom te božićna čestitka. U ruci je nosio raspelo koje je morao prvo poljubiti kućedomaćin, a potom i svi ostali. Zvonar je istodobno na

¹⁵ Isto, 12.

gornjem dijelu sobnih vrata ili na nadvratniku kredom ispisao brojke nove godine i inicijale, naprimjer: 19 G+M+B 05. Brojke su označavale novu godinu, a velika slova imena triju kraljeva, Gašpara, Melkiora i Baltazara. Ovi su se inicijali upisivali isprva na latinskome, pa je umjesto „G“ stajalo „C“ (lat. *Casparus* – Gašpar). Inicijali su ujedno označavali i akronim za *Christus mansionem benedicat* (Krist prebivalište blagoslivlja), a križići bili su znak blagoslova. U 17. stoljeću, točnije 1659. godine, bio je običaj da svećenik u Đurđevcu kod svake kuće dobije jedan denar, kruh, sušenu svinjsku nogu i povjesmolana, ili četiri denara bez davanja u naravi. U pratnji mu je bio učitelj kojem je davao trećinu prikupljenih darova. Godine 1733. svećenik je dobivao jedan groš, a učitelj suho meso ili dva denara, da bi 1787. godine kraljevom naredbom župniku bilo zabranjeno uzimati pristojbe.¹⁶ U današnje se vrijeme svećenika, zvonara i ministrante dariva novcem, prema mogućnostima, a svećenik pak djecu dariva s *kípici* (nabožnim sličicama).¹⁷

6. Ostali koledari

Na đurđevečkim je konacima bio običaj da djeca obilaze kuće, ali ne kao *betlemari* i *zvezdari*, nego kao obični čestitari. Ovaj običaj u Đurđevcu nije zabilježen ili je izumro. Pero Lukanec i o tomu svjedoči: „*Na doljni del Virovske Konakov¹⁸ znado dojt k Mladom letu, deca moška i ženska čestitat, i to z Lepe Grede. Ni to ne virovska šega. Dok ta deca čestitajo Novo leto, onda zazivlo gazdo z Isusom, a gazdarico z Marijom.*“¹⁹

Koledari su, osim djece, mogli biti i odrasli. Stariji su muškarci išli u ophode na *Mlâdo Lêto* te svirali u određenim kućama. Pjevali su iste pjesme kao i djeca, a na kraju bi obično dodali: „*A ti (Andre, Štefo...) zemi gajde, pak za nami brže ajde. I zaigraj veselo da nas čuje se selo!*“²⁰ Žene su

također bile *čestitârkê*, ali ne toliko često koliko muškarci. Čestitale su ovim riječima: „*Gazdo delimo z Isusom, gazdarico z Marijom, a drobno dečico z anđeli. Na Mladom Letu veselimo se!*“ Dakle, slično kao i djeca.²¹

7. Koledarske pjesme

Spomenuti su koledari pri dolasku u kuću pjevali razne prigodne ophodarske, odnosno šaljive božićne pastirske pjesme. U nastavku teksta slijede stihovi spomenutih napjeva, uglavnom bez notnih zapisa. Po svemu sudeći stihovi pojedinih pjesama nisu cjeloviti, pa kod nekih zasigurno nedostaje i pokoja strofa. Za veći dio tih pjesama nitko ne zna melodije jer se danas više ne izvode, osim onih rijetkih koje su zapisali etnomuzikolozi. Takvi su napjevi važni za sjeverozapadnu Hrvatsku (Zagorje, Međimurje, Podravina) – međusobno su veoma slični, a razlikuju se u pojedinim stihovima, odnosno dijalektu jer su prilagođeni lokalnom govoru.²²

Stihove možemo podijeliti na dva oblika građenja motiva. Prvi oblik pastirske pjesme utemeljuje element komičnog na motivu ismijavanja tromosti i nemara zaspalih, ruralno prikazanih pastira koji ne shvaćaju veličinu božićnog događaja. Takve pjesme možemo nazvati i komičnim pastirskim budnicama jer sadrže elemente bučnog napjeva narodne poskočice ili poletne ritmične melodije nalik budnici (kao što je niže navedena pjesma *Stani gore*). U tim se pjesmama ističe lik lijenog pastira koji simbolizira čovjeka otuđenog od svakodnevice, odanog materijalnosti, koji ne prihvaća postojanje čudesnog, u ovom slučaju rođenja Spasitelja.²³

Drugi oblik šaljive pastirske pjesme obrađuje motiv nabranjanja i sazivanja lokalnih, na-

iz Đurđevca.

21 Isto.

22 U nekim tekstovima primjetan je đurđevečki, odnosno virovski kajkavski, ali i tuđi kajkavski govor te štokavski elementi u kajkavskome, ovisno o tome iz koje je govorne sredine pjesma pristigla. Primjetno je da su se pri preuzimanju tekstova pojedini stihovi promijenili, kao i riječi unutar njih, pa kvare ritam kod čitanja ili su pomalo nerazumljivi. Spomenuta kazivačica takve stihove nije znala objasniti. Izjavila je da ih se kao takvih sjeća iz djetinjstva.

23 MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojk: *Nav. dj.*, 557–558.

16 HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjevca*. Zagreb: Hrvatski tiskarski zavod, 1940., 16., 38., 53.

17 DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Nav. dj.*, 95.

18 Naselje Virovski konaki promijenilo je 1943. godine ime u Novo Virje, kada se odcijepilo od općine Virje i postalo samostalna općina; GRIVIĆ, Josip: *Novo Virje. Povijest i kronologija događanja do 2000. godine*. Novo Virje: Općina Novo Virje, 2002., 122.

19 Stanovnici Lepe Grede su Đurđevčani. Prema tome, to je đurđevečki običaj. LUKANEC, Pero: *Nav. dj.*, 74.

20 Kazivačica Marija Markovica rođ. Grganja (1923. – 2014.),

ivno karikiranih pastira, koji se dogovaraju što će ponijeti Novorođenome na dar. Imenovanje hrane ujedno simbolizira elemente plodnosti i radosti pobjede života nad smrću (pjesma *Sve kršćanstvo je veselo*).²⁴ U Đurđevcu i okolici za-bilježene su sljedeće šaljive pastirske i prigodne koledarske pjesme:

xxx²⁵
O Sveta tri krala
o blažen vam dan
kad sveti kral mladi
bil z neba poslan.

O Sveta tri krala
mi molimo vas.
Sem dare ste dali
darujte i nas.

xxx²⁶
O sveta betlemska ti si štalica
vu koje porodi sinka devica.
Vu kojem negovom svetom porodu
spasejne je došlo semu narodu.

Vu štale z Josipom bila Marija
anđel nad štalom pjeva Glorija.
Od istoka zvezda dok se skazala
i Sveta tri krala na pot pozvala.

Kad krali dođoše, na zemlo paše
darove i poklon Detešču daše!²⁷

Na prostoju slami²⁸
Na prostoju slami, Isus se z nami
narodi, narodi.
nek bude dika Bogu velika
na nebu, na nebu.
Miško kaj stojiš, ovčice brojiš
na bregu, na bregu.
Zemi si torbo i š nom janje
pojdemo, pojdemo.
Betlemu gradu, Isusu kralju
na poklon, na poklon.
On će nam dati blagoslove svete
od danas, od danas.
V Jeruzalemu gradu, po svemu
pitati, pitati.
Gde je kralj mladi, mi bi mu radi
čast dali, čast dali.

24 Isto, 559–600.

25 Kazivačica Marija Markovica rođ. Grganja (1923. – 2014.), iz Đurđevca.

26 Ova pjesma, kao i prethodna, imala je zasigurno još pokoju strofu, ali ih se kazivačica ne sjeća. Kazivačica Marija Markovica rođ. Grganja (1923. – 2014.), iz Đurđevca. Pjesmu navodi i: DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Nav. dj.*, 57.

27 Pjesma je objavljena i s notnim zapisom. Prvi se stih razlikuje u samo jednoj riječi (*O slava...*): ŽIDOVEC, Franjo: *Nav. dj.*, 159.

28 U ovoj se pjesmi također spominje ime kućedomačina. ŽIDOVEC, Franjo: *Nav. dj.*, 159.

Stani gore²⁹
Stani gore, Štefina
bodeš videl jel zora
zdigni glavo slame van
bodeš videl jel je dan.

Oko štale sveti se
more biti jogen je.
Idi gledet kaj je to
da se ne pripeti zlo.

To so oni trudni ludi
koji so snočka ovde bili
pa ne mogu spavati
počeli su pevati.

Peter nosi zajca
a Matura jarca
a Đurina čuturo
a Ilija bermeta.

Vi nebeske ftičice
milnem glasom pevajte
se na slavu diku
malenomu Isusu.

Tu je pesme konec, kraj
Dejte škudo, pemo fkraj!

xxx³⁰
Brate Ivo, digni glavo
što si lego vu to travo.
Dej molim te ne spavaj
sestro Kato dozivaj
da nam torbe nameče
i purana ispeče
pečenoga pileta
i čuturo bermeta.
Sad je pesme konec, kraj
dejte dinar idem fkraj!

29 Pjesmu su objavila oba autora, a Židovec donosi i notni zapis. Tekstovi se razlikuju tek u pokojoj riječi. U prvoj se strofi spominje ime kućedomačina, ovisno o kući koju su pohodili. Autor navodi da je to stara prigodna pjesma. Pjesmu je objavio u sklopu priče u kojoj opisuje svoje „betlemarenje“ s bratićem Štefinom, kada su strahom pokucali na vrata gospodске kuće bilježnika Nikole Kovačića. Pokucali su radi mogućega dobra dara, pa su se pjevanjem itekako morali potrudili. Nagradio ih je sa čak dvije srebrne krune, u to vrijeme povećom svotom. Tih su godina od novca znali dobiti samo bijele groše te, vrlo rijetko, pokoji krajcar. Budući da je autor priče rođen 1903. godine, događaj se svakako zbio oko 1910. godine. FUČEK, Martin: *Dvije srebrne krune – kratka priča*. // Anđeo čuvar, list za hrvatsku katoličku mladež, XVII, 5, Zagreb: Franjevci u Zagrebu, 1942/43., 100–103.; ŽIDOVEC, Franjo: *Nav. dj.*, 159–160.

30 Kazivačica Marija Markovica rođ. Grganja (1923. – 2014.) iz Đurđevca

xxx³¹

Stani gore Đurina
vidi da je vre zora.
Stani, skoči brzo sim
ar je čuti glas z visin.

Kaj si počel tu brbrati
pusti ljude v miru spati.
Jošče neje ni pol noči
to poznaju moje oči!

Ali otpri oči tve
poglej luči ke gore.
Čuj kričeće anđele
ter se zvleči s posteje.
Ja ti velim da ti vmukni
rajsi kruva s torbe spukni.
Naj mi više zabavljati
neg me pusti v miru spati.

Anda leži leni muž
ako tri dni ležal buš.
Ja te ne bum bantuval
nego bum pastire zval.

Sve kršćanstvo je veselo³²

Sve kršćanstvo je veselo, kad se rodil vu Betlemu
Isus malo djeteseće, od djevice prečiste.
Djeva mudra i prečista, ne dobila nigde mjesta,
za stan nađe štalicu, za postelju slamicu.
Brate Ivo digni glavo, što si legal tu na travo,
daj, molim te, ne spavaj, novo čudo poslušaj!
Pravo veliš, brate Blažu, ar nam zvjezde
same kažu:
sina rodi Marija, hodmo tamo, Andrija!
Kaj buš nosil, brate Mato, ti dozovi sestru Kato,
naj nasiple ti leće i purana ispeče.
Frano pak nosi jedan zajec, za njim Đuro
torbo jajec,
kuhanoga ričeta i čuturo šerbeta.
Ti pak, Jago, sestra Mago, naberite cvetje
drago,
v ruke dajte djetetu, Marije i Jožefu.
Petar uzmi ti tambure i pripravi nove strunje,
ke se ne ču trgati, kad počnemo igrati.
Još Matoka ovdni nega, on se boji debel snega,
stric moj dragi Nikola, hitimo ga na kola.
Gašpar otpri tu komoru i pospanu zbudi Doru,
neka platno našije, s kim se Jezus pokrije.
Naj nas Jezus razveseli, koj nes k sebi imat želi,
da mu se poklonimo i pobožno molimo.

xxx³³

Zišla zvezda vun od zorje,
Z one, z one velke gore,
Svem Třem Kraljom puta kaže,
I njem putovat pokaže.
Zato častimo svoga,

Dneva tak odičenoga:
Odičeni Sveti Kralji,
Da bi nam blagoslov dali,
Da nam rodi polje žitom,
A gorice rujnim vinom!

xxx³⁴

O moj Jezuš, Jezušek,
Drago dete Kristušek,
Nut sad gde si u štali,
Plačoč ležiš na slami...
To je čudo, veliko,
Da nas ljubiš toliko!
A gde su ti postelje,
Pripravljene za dete?
Gde je topla hižica?
Gde je željna zibčica?
Gde su toli prilike?
gde popevke tolike?

xxx

Marija se majka trudi,
I Jožefa ovak budi:
„Stani Jožef, dobro moje,
Bom rodila dete svoje!“
Sveti Jožef još zvečera,
Obhodil je Betlehema,
Tam su bili stranski ljudi,
Stana ne su zadobili.
Onda Sveti Jožef veli,
Te Mariju razveseli:
„Kod Betlema za pol vure,
Gde pastiri jogrnja kure,
Ja im oču na znan dati,
Da nam dadu tam prespati!
Betlehemski čudni ljudi,
Koji nesu stana dali...
Da bili jadni znali,
Bili bi nam stana dali...“

xxx

Ta je zvezda je izašla,
Z one strane crne gore,
Ona sveti Svet Třem Kraljem,
Tak široko i visoko...
V zvezdi stoji dete malo,
V rukaj drži lep, zlaten križ,
Na križu je napisano,
Da to dete je pravi Bog.
Ono se je porodilo,
Vnutro mesta Betlehema,
Njega pozna oslek, volek,
Da to dete je pravi Bog.
K njem so došli Sveti Kralji,
Gašpar, Melkijaš, Baltazar.
Donesli su blage dare,
Tamjan, zlato, plemenito mast.
Veseli se Jeruzalem,
Najveksi varoš v Betlehemu!
Veseli se ti Marija,
Koja si Jezusa rodila!
Bog nam prosti pregrešenje,
Daj nam duši zveličenje,
Da nas ne žge večni plamen,
Občuvaj nas, Jezus, Amen.

31 Autor je ovu pjesmu našao u jednoj staroj pjesmarici iz 1816. godine, nažalost, ne navodi kojoj. ŽIDOVEC, Franjo: *Nav. dj.*, 160.

32 ŽIDOVEC, Franjo: *Hrvatske narodne popijevke iz Đurđevca.* // *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, II, 6, Zagreb: Kajkavsko spravišće, lipanj 1969., 40.

33 Sljedeće je pjesme zabilježio Pero Lukanec u Virovskim Konacima. Iznosi da su se pojedine pjesme i u crkvi. LUKANEC, Pero: *Nav. dj.*, 74–76.

34 Lukanec piše da ova pjesma ima još stihova, ali ih nije uspio doznati.

xxx

Tamo dole kod Betlema,
Tamo dosti paše ima,
Tamo ovce tirajmo,
Vu te frulje svirajmo.
Vatru ćemo naložiti,
Pokraj nje se postaviti,
Jerbo ljuta zima bo,
A oprave nemamo...
A ti, Miško, drva nosi,
Jer ih malo mi imamo!
Ti Bartole, vrati ovce,
Pa pristavi k vatri lonce!
A ti pazi, Filipe,
Da ti lonci ne skipje!
A ti Andro, uzmi gajde,
Tere s nama friško hajde,
Pa ti sviraj veselo,
Da te čuje sve selo!

xxx

Sve kršćanstvo veselo je,
Al se rodi vu Betlemu,
Jezuš, milo detešće,
Od prečiste Device.
Deva mudra i prečista,
Za te nema ovde mesta...
Za stan nađe štalicu,
Za postelju slamicu...
Brate Mijo digni glavu,
Što si legel na tu travu,
Daj, molim te, ne kašljaj,
Novo čudo pogledaj!...
Dobre volje brate Blažu,
Što nam ove zvezde kažu?...
Hajde gledat, Andrija,
Sinka rodi Marijal!
Ti, Evica, divojčica,
Ti cvetuča fjojlica,
Vi nosite Betlehem,
Jezuška z veseljem...
Ja bi nosil jeden zajec,
Marijansko korpo jajec,
Kuhanoga bonceka,
I barilca mošteka.
Otpri Đuro tu komoru,
Pa probudi gospu Doru,
Neka platno sašije,
Š čem se Isus pokrije!

xxx

Ti Šimune šantavi, na straži buš stal,
Dok Jezuš naš moli, vu miru bu spal...
Za putra, za mleko, naj Pavel skrbi,
Po sira i meda naj Boltek drči.
Po cvetje Marica, po platno Danica,
Sve malom, sve malom Jezušu naj bu...
Dva mala goloba naj Magica da,
Po ribe, po rake naj drči što zna...
Ti Jana purana, ti Jalža daj lana,
Sve malom, sve malom Jezušu naj bu...
Ti stari Đurina, do kleti šetuj,
Ti stari Lovrina, ovčico daruj!
Ti stari Petrina, donesi barila,
I čuturu šerbeta i pečenog pileta...
U-u-u sve malom Jezušu naj bu...
Ti Miško z mustači, z vinom se vrači,
Ter milo popevaj: Glorija, glorija.

8. Zaključak

U obredima božićnih ophoda i koledanja u Đurđevcu sudjelovalo je i staro i mlado. Dječaci su kao *betlemari* i *zvezdari* obilazili kuće sa štalicom, odnosno zvijezdom. Tada su pjevali prigodne koledarske pjesme, a zauzvrat bili darivani raznim poklonima. Odrasli su, posebno muškarci, a posebno žene, također zalazili u kuće i čestitali te pjevali iste i slične pjesme. Na đurđevčkim je konacima, ali ne i u Đurđevcu, bio običaj da djeca ophode kao i odrasli. Osim navedenih, među koledare spadaju kućedomaćin, *poležaj* i svećenik. Kućedomaćin je čestitao obitelji obredom unošenja slame u kuću, dok je *poležaj*, svojevrsni prijatelj obitelji, uz prigodno čestitanje dolazio na poziv u njezin dom. Svećenik je pak čestitao svakoj obitelji pri blagoslovu kuća. Svaki ophod obilježavaju čestitka, pjesma i darovi. Koledarske pjesme, koje su pjevali, vezane su za kajkavsko govorno područje, pa i šire. Budući da melodije, a manjim dijelom i stihovi narodnih napjeva, ne poznaju granice, možemo ih susresti u sličnim inačicama koje su ljudi prilagođavali svojim prilikama, ponajviše govoru. Stoga se u tim pjesmama isprepliću obilježja nekoliko lokalnih kajkavskih govora s obilježjima štokavštine. Zbog toga su pojedini stihovi naoko nejasni i kvare ritam pjesme. Starost napjeva teško je odrediti. Po svemu sudeći potječu iz 18. i 19. stoljeća. Običaji ophoda također su slični, a razlikuju se od sela do sela tek u pojedinim detaljima. Danas se narodni običaj božićnih ophoda i koledanja nalazi pri kraju procesa izumiranja. *Betlemari* i *zvezdari* posve su iščezli, a koledanje kućedomaćina i *poležaja* prisutno je još samo u obiteljima u kojima stariji članovi nastoje očuvati ove običaje od zaborava. Obitelji koje ga obnašaju u izvornom obliku, malobrojne su.

Summary

Christmas koledari and ophodari in Đurđevac

The paper presents the *koledari* and the *ophodari* in Đurđevac, who would, during Christmas holidays, go around houses and congratulate the birth of Jesus Christ. The paper is mainly concentrated on the *betlemari* and the *zvezdari* who would carry the stable, i.e. the star. The author presents the way of

constructing the stable and the star, referring himself to the materials used in their making. As one congratulant he mentions a *poležaj* who would arrive to a certain house when he was called, the priest who would bless the houses and the adults. One of the congratulants is also the housekeeper. He would congratulate the birth of Christ to his inmates while bringing straw to his house on Christmas Eve. In the last paragraph the author lists some of the occasional folk melodies which were sang by the mentioned congratulants. The listed melodies, i.e. songs, were collected from various sources such as magazines, ethnographic notes and old people, and some of them even date to the 18th century.

Literatura i izvori

- DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Božićni običaji Hrvata kajkavaca*. // Hrvatska božićnica (ur. Ivan Zvonimir Čičak i Željko Obad). Zagreb: Otvoreno sveučilište Zagreb, 1990.
- DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Božićni običaji u kajkavskim krajevima*. // Životni vrtuljak Miroslava Dolenca Dravskog (ur. Željko Obad). Virje: Općinsko poglavarstvo Virje i Osnovna škola prof. Franje Viktora Šignjara, 1996.
- DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Kajkavski „božićni svetki“*. // Božićnica (ur. Željko Obad). Zagreb: Otvoreno učilište Zagreb, 1993.
- DOLENEC DRAVSKI, Miroslav: *Mali virovski etnografski pojmovnik. Badnjak*. // Virje na razmeđu stoljeća. Virje: Zavičajni muzej Virje, zbornik V, 1993.
- DRAGIĆ, Marko: *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u Hrvatskoj tradicijskoj kulturi*. // Zadar: Croatia et Slavica Iadertina: časopis Odjela za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, III, Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 2007.
- FUČEK, Martin: *Dvije srebrne krune – kratka priča*. // Anđeo čuvar, list za hrvatsku katoličku mladež, XVII, 5, Zagreb: Franjevci u Zagrebu, 1942/43.
- GRIVIĆ, Josip: *Novo Virje. Povijest i kronologija događanja do 2000. godine*. Novo Virje: Općina Novo Virje, 2002.
- HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurgjevca*. Zagreb: Hrvatski tiskarski zavod, 1940.
- Katastarska karta Bjelovarsko-križevačke županije (1868. godine). Dostupno na: <http://mapire.eu/en/map/cadastral/?bbox=1902407.755789877%2C5788731.414750102%2C1904039.2086123386%2C5789393.072776196> (18. 1. 2016. godine)
- Kazivačica Marija Markovica rođ. Grganja (1923. – 2014.), iz Đurđevca.
- LUKANEC, Pero: *Zvezdari. Božićni običaji u Virju*. // Evolucija, III, 1 – 2, siječanj – veljača 1934. godine.
- MARESIĆ, Jela: MIHOLEK, Vladimir: *Opis i rječnik đurđevčkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac, 2011.
- MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka: *Šaljiva božićna postbarokna pastorala kao odraz božićnih igara*. // Dani hvarskog kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 23, 1. travnja 1997. godine
- MOSLAVAC, Slavica: *Božić u Moslavini*. // Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu, XXVI, 5/6, Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1993.
- PERŠIĆ KOVAČ, Vesna: *Zapisi iz podravske svakodnevne*. Koprivnica: Gradska knjižnica Đurđevac i Baltazar d.o.o., 2013.
- ŠAVOR, Ivan: *Đurđevački pijesci*. // Sto godina šumarstva Bilogorsko-podravske regije, (ur. Vinko Lacković), Bjelovar: Združeno šumsko poduzeće Bjelovar, 1974.
- VICEBAN, Katica: KREMENIĆ, Damir: *Božićni običaji u Odranskom Obrežu*. // Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu, XXXII, 6, 1999.
- VIŠIĆ, Marko: *Književnost drvnog Bliskog istoka*. Zagreb: Naprijed, 1993.
- ŽIDOVEC, Franjo: *Crkvene pučke popijevke iz Đurđevca*. // Sveta Cecilija, smotra za crkvenu glazbu-glasiilo Cecilijina društva, XXVIII, sv. 6, novembar/decembar 1934.
- ŽIDOVEC, Franjo: *Hrvatske narodne popijevke iz Đurđevca*. // Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu, II, 6, Zagreb: Kajkavsko spravišće, lipanj 1969.